

KVALITA V EKOLOGICKOM POĽNOHOSPODÁRSTVE - MÝTUS ALEBO REALITA ?

Marta Klimeková, Zuzana Lehocá

ÚVOD

Veľmi dôležitou, ale do značnej miery zanedbávanou otázkou je aktuálna definícia kvality v oblasti produkcie ekologického poľnohospodárstva. Zdá sa veľmi ťažké, ak nie až nemožné definovať, čo skutočne kvalita znamená, ako by mala byť hodnotená a aké priority by jej mali byť pridelené. Je všeobecne známe, že interpretácia kvality v ekologickom poľnohospodárstve by mala viesť k rozšíreniu všeobecnej definície kvality, kde by mali byť zahrnuté nové rozmery a aspekty.

Kvalitu vo všeobecnom poňatí je možné definovať ako ekonomický pojem, ktorý vyjadruje stupeň naplnenia potrieb voči danému štandardu.

Pretože potraviny splňajú rôzne požiadavky spotrebiteľov, je potrebné sa na kvalitu pozeriť z rôznych hľadísk. Kvalita biopotravín nie je dosiaľ definovaná, aj keď v ekologickom poľnohospodárstve má maximálnu prioritu. Zásadný je len charakter spôsobu produkcie, ktorý je predpísaný a kontrolovaný. V ČR v súčasnosti podiel bioproduktov na trhu je 2,5 %, na Slovensku takáto štúdia nebola zatiaľ k dispozícii. Bioprodukt vždy musí spĺňať základné normy kvality požadované pre bežné výrobky. Navyše v ekologickom poľnohospodárstve je dôraz kladený nielen na požadované vlastnosti kvality, ako sú napr. veľkosť, farba, technologické a hygienické vlastnosti, obsah nutričných látok atď., ale tiež na aspekt vzťahu medzi poľnohospodárskym systémom a jeho prostredím, poľnohospodárskym systémom a produktom z neho a vplyvom produktu na zdravie konzumentov.

Základnými kritériami ovplyvňujúcimi trh sú tradične cena a kvalita. Pre sociálne slabšie situovaných obyvateľov je však cena rozhodujúca. Pri presadzovaní sa bioproduktov na trhu je situácia obdobná. Je predpoklad, že práve ekologizácia môže byť čiastočným riešením zložitých vzťahov v európskom poľnohospodárstve.

Podľa Prugara (PRUGAR J., 2001) poľnohospodárska politika v budúcnosti bude vychádzať z dvoch základných aspektov: ponuky zo strany poľnohospodárov a dopytu zo strany konzumentov.

Poľnohospodárstvo bude mať tri hlavné formy:

- produkčné poľnohospodárstvo vyznačujúce sa vysokou intenzitou, pričom musí rešpektovať všetky zákony týkajúce sa ochrany rastlín a zvierat, kŕmenia a pod.,
- multifunkčné poľnohospodárstvo poskytujúce služby cielene na zachovanie a utváranie pestrej krajiny a na produkciu kvality,
- ekologické poľnohospodárstvo fungujúce podľa platných predpisov a zákonov.

Ekologická poľnohospodárska výroba je taká výroba rastlín, v ktorej sa používajú osobitné oševné postupy, zelené hnojenie, hnojenie organickými hnojivami povolenými prírodnými anorganickými hnojivami, mechanické, fyzikálne a biologické metódy na ochranu rastlín, ako aj chov hospodárskych zvierat, pre ktoré sa používajú výlučne krmivá pochádzajúce z ekologickej rastlinnej výroby a ktorým sa súčasne venuje osobitná veterinárna starostlivosť.

Základné princípy ekologického poľnohospodárstva čiastočne ovplyvnili aj vývoj konvenčného poľnohospodárstva.

Za nové možno považovať:

- holistické, komplexné a multidisciplinárne systémové myslenie
- nový pohľad na vzťah človeka k prírode
- rozšírené chápanie kvality
- nové chápanie ekonomiky
- kontrolu produkcie ako záruky pre spotrebiteľa
- ochranu biodiverzity
- etické a morálne ohľady
- označovanie produkcie.

Pracovníci komisie kvality ITAB v Kanade sa rozhodli zrealizovať všeobecnú biografickú syntézu súčasného stavu vedeckých poznatkov z oblasti ekologickej rastlinnej produkcie. Podľa autorov publikácie slovo kvalita zahŕňa viac významov, napr. agronomická, výživná, hygienická, environmentálna, etická ...

Spracovanie vedeckých poznatkov poukazuje, že prístup k významu kvality je relatívne komplexný a syntetický. Množstvo významných faktorov, ktoré spôsobujú zmeny kvality nie sú spájané s produkčným systémom a predsa ju ovplyvňujú (napr. odrody, pôda, atď.).

Kvalita agronomická

V ekologickom poľnohospodárstve sa venuje veľa pozornosti kvalite agronomickej tzn. hnojeniu a výžive rastlín, výberu odrôd, boju proti chorobám, škodcom a burinám, dosiahnutým úrodám, skladovaniu a pod.

Spracovanie a následne vyhodnotenie technických pravidiel a ekonomického zhodnotenia dovoľuje konštatovať, že ekologický produkčný systém je (životaschopný) rentabilný. Nesmieme však zabudnúť, že fytošantárne problémy ekologického poľnohospodárstva je treba riešiť najmä včasnou a účinnou prevenciou.

Kvalita organoleptická

Vo všeobecnosti porovnávacie štúdie týkajúce sa organoleptickej kvality ekologickej produkcie dávajú rôzne výsledky, z dôvodu rôznej metodológie.

Faktory, ktoré ovplyvňujú chuť sú v zostupnom poradí tieto: odroda, pôda, klimatický rok, a spôsob produkcie (výsledky štúdie agentúry ITAB). Organoleptická kvalita je jedným zo základných kritérií, ktorý ovplyvňuje spotrebiteľa.

Výživná kvalita

Väčšina porovnávacích štúdií kladie do pozornosti vyšší obsah sušiny ekologickej produkcie, najmä pri listovej zelenine. Štúdie týkajúce sa obsahu živín (vitamíny, soli, min. látky a pod.), zahrňujú buď málo zvýšený obsah v ekologickej produkcii alebo v ekvivalentnom množstve pri porovnávaní produktov ekologických a konvenčných. Treba uviesť, že väčšina výsledkov je vyjadrená v % suchej hmoty. Parametre determinujúce výživnú kvalitu sú multifaktoriálne a je evidentné, že táto je ovplyvnená ďalšími faktormi, ako je spôsob pestovania (pedoklimatické podmienky, odroda, a iné). Väčšina súčasných vedeckých štúdií zdôrazňuje, že v ekologických produktoch je vyšší obsah rôznych zlúčenín, ktoré sa podieľajú na ochrane zdravia. Bolo by veľmi potrebné, aby sa tieto štúdie prehĺbili a rozšírili i u nás, z dôvodu vedeckého potvrdenia tejto hypotézy.

Kvalita hygienická

Čo sa týka nitrátov a rezíduí pesticídov rozlišujeme dva problémy, ktoré sa navzájom ovplyvňujú. Nitráty a rezíduá pesticídov v potravinách, ktoré používame (kvalita agronomická a únik dusíka alebo pesticídov do životného prostredia) majú následný impakt na faunu, flóru a mikrobiálny život a nachádzajú sa tiež v zdrojoch pitnej vody a v ovzduší.

Konvenčné systémy hospodárenia sú schopné zabezpečiť vysoké úrody produkcie, ale existuje tu tiež riziko možného znečistenia spodných vôd, riek, jazier a postupné znižovanie produktivity (napr. vyplavovaním dusíka).

Nitráty

Obsah nitrátov v produktoch pochádzajúcich z ekologického poľnohospodárstva je vo všeobecnosti nižší ako pri produktoch z konvenčného poľnohospodárstva v porovnateľných agroklimatických podmienkach (typ pôdy, odroda atď.).

Nitráty nie sú umelou zložkou vnášanou do prostredia, tak ako napríklad pesticídy, pripravené synteticky, ale tvoria integrovanú časť N - cyklu. Sú zložkou dusíka prednostne prijímanou rastlinami. Ich zvyšovanie v konzumovaných produktoch môže spôsobiť konzumentom zdravotné problémy.

Pesticídy

Rôzne štúdie jasne poukazujú, že produkty pochádzajúce z ekologického poľnohospodárstva obsahujú menej pesticídov ako produkty konvenčné. Avšak, ekologické poľnohospodárstvo nemá ochranu pred vonkajšou kontamináciou a je možné, že v niektorých prípadoch ich rezíduá z plôch konvenčných alebo z atmosferických suspenzií môžu kontaminovať. Použitie pesticídov a herbicídov môže tiež necielene ohrozovať užitočné druhy a predstavovať zdravotné riziko pre farmárov a potenciálnych konzumentov.

Kvalita prostredia - biodiverzita

Mnohé vedecké údaje zhodne poukazujú na rozdiely v agrobiologických systémoch. Tieto rozdiely sa prejavujú na obsahu rezíduí pesticídov, vyplavovaní nitrátov, biologickej aktivite pôdy a v biodiverzite.

Pozorovania a porovnania poukazujú, že ekologické poľnohospodárstvo dlhodobo podporuje spôsob ochrany prírodného dedičstva: rešpektovaním kvality pôdy (menšie riziko erózie, lepšia stabilita štruktúry, vyšší obsah organickej hmoty...), ochranou biodiverzity fauny a flóry, podporovaním rezervoárov hmyzu, rozširovaním diverzity kultúr a druhov. Spôsob produkcie ekologického poľnohospodárstva podporuje prírodné zdroje s prihliadnutím na uchovávanie alebo podporu biodiverzity fauny a flóry v ekosystéme.

Kvalita technologická

Je dôležitým ukazovateľom pre spracovateľa, udáva možnosť spracovania suroviny na potravinársky výrobok požadovanej kvality.

Výsledky výskumu viacerých autorov (HEATON, 2001; PETR, ŠKEŘÍK, 1999; DIVIŠ, VODÍČKA, 2000 a ďalší) potvrdili vyšší obsah vitamínu C, železa, magnézia, fosforu v ekologicky dopestovaných produktoch. Vyšší obsah vitamínu C v ekopomarančoch potvrdila americká chemická spoločnosť na univerzite v Minnesote. Podľa autorov PETR et

al. (1998) môžeme konštatovať, že spôsob ekologického pestovania nespôsobil zhoršenie sladovníckej akosti jačmeňa jarného, prinášal však zníženie úrod, takéto závery sme získali i my v našich pokusoch na ŠS v Borovciach s jarným jačmeňom. PETR (1999) sledoval tiež kontamináciu plesňami. Pri aflatoxíne B1 a ochratoxíne A boli zistené pri všetkých odrodách pšenice hodnoty týchto nebezpečných plesní hlboko pod povolené množstvo uvedené v hygienických smerniciach. Výsledky z kŕmneho pokusu s rovnakými odrodami z intenzívneho a ekologického pestovania, ukázali, že potkany v priebehu celého pokusu presvedčivo preferovali krmivo, kde bola pšenica dopestovaná ekologicky pred krmivom z dopestovaným intenzívnym spôsobom (pomer 70 : 30) v prospech krmiva ekologického. Takéto výsledky uvádzajú i iné pracoviská a nútia k hlbšiemu štúdiu. Nádejným sa zdá vysvetlenie, ktoré sa týka zmien frakcií bielkovín. Jedná sa o podiel albumínov a globulínov (rozpuštných frakcií vo vode a 5 % KCl) a lepkových frakcií prolaminov a glutelínov (rozpuštných v etanole a KOH). Práve ekologické pestovanie dokázalo, že sa zvyšuje podiel rozpuštných frakcií, naopak pri hnojení dusíkom významne stúpa podiel prolaminov, t.j. nerozpuštnnej frakcie.

Konzumácia ekologických produktov môže pomôcť k redukcii rizika srdcovej, mozgovej príhody a rakoviny (podľa New Scientist Print Edition, 2002). John Paterson a jeho tím z Univerzity v Strathclyde objavili, že polievky pripravené z ekologicky dopestovanej zeleniny obsahovali šesťkrát viac kyseliny salicylovej v porovnaní s polievkami pripravenými zo zeleniny dopestovanej konvenčným spôsobom. Kyselina pôsobí protizápalovo a pomáha bojovať s kôrnatením tepien a rakovinou čriev. Paterson tvrdí, že konzumácia ekologicky dopestovaných produktov má pre naše zdravie pozitívny účinok. Priemerný obsah kyseliny salicylovej v jedenástich rôznych zeleninových polievkach pripravených z ekologicky dopestovanej zeleniny bol 117 ng/g v porovnaní s 20 ng/g obsiahnutými v polievkach pripravených zo zeleniny dopestovanej konvenčne. Kyselina salicylová je produkovaná rastlinami ako ochrana proti stresu a chorobám. Toto môže potom slúžiť ako vysvetlenie jej vyššieho obsahu v zelenine dopestovanej ekologicky bez použitia pesticídov.

Výsledky výskumu uverejnené v časopise Science potvrdzujú, že ekologické poľnohospodárstvo dokáže vyprodukovať zodpovedajúce úrody pestovaných plodín, udržať biodiverzitu a pôdnu úrodnosť.

Podľa prieskumu v Dánsku nakupuje 60 % konzumentov najmä zeleninu a mliečne výrobky pochádzajúce z ekologického poľnohospodárstva. Ako dôvod uviedli kupujúci lepšiu chuť a zdravotné dôvody.

ZÁVER

Ekologické poľnohospodárstvo je šetrné voči prostrediu, produkty pochádzajúce z ekologického poľnohospodárstva sa vyznačujú dobrými výsledkami v oblasti kvality.

Hlavnými rozdielmi v prospech ekologického poľnohospodárstva sú vedeckými štúdiami do popredia kladené:

- ✓ menej rezíduí pesticídov v potravinách
- ✓ tendencia vyššieho obsahu sušiny a tým i vyšší prínos výživy
- ✓ lepšia ochrana prostredia (bez rezíduí pesticídov, bez vyplavovania nitrátov, nižšia erózia, prispôsobenie pestovateľských technológií ekosystémom...)
- ✓ lepšie rešpektovanie a udržiavania biodiverzity na všetkých úrovniach (fauna, flóra, krajina...)

V súčasnosti sa však tiež stretávame s kritickými názormi na ekologické hospodárenie. Mnohé články a knihy hovoria o tom, že ekologickí farmári sú rojkovia, zasnívajúci idealisti,

ktorí sa snažia vrátiť poľnohospodárstvo späť do 19. storočia a v dôsledku redukcie úrod za niekoľko rokov môže jeho rozšírenie zapríčiniť hladovanie obyvateľstva. Ekologické poľnohospodárstvo však neznamena návrat späť, ba práve naopak pohľad do budúcnosti. Ide o moderný spôsob hospodárenia, ktorý pomáha udržať zdravý ekosystém. Bude dôležité uvedomiť si, že aj keď už o poľnohospodárstve vieme veľa, nepoznáme ešte definitívne odpovede na všetky otázky. Nachovanie stále rastúcej populácie si bude vyžadovať sklbenie starých postupov a nových myšlienok.

(Literatúra je k dispozícii u autoriek)

Kontaktná adresa:

Ing. Marta Klimeková, Ing. Zuzana Lehocká

Výskumný ústav rastlinnej výroby

Bratislavská cesta 122

921 68 Piešťany

E-mail: klimekova@vurv.sk lehocka@vurv.sk

